

Total ekonomisk balans 1985?

11.1 Två sätt att studera framtiden

Det finns två sätt att betrakta framtiden. Man kan gå framlänges eller baklänges.

Den balansanalys som presenterades i kapitel 6 och som utnyttjades som referens i de följande kapitlen, exemplifierar närmast baklängesgången – den traditionella i långtidsutredningssammanhang. Detta betyder inte att vi gått blint tillväga. Vi startade analysen genom att formulera vissa balanskrav för 1985 och framåt och sökte sedan finna utvecklingsvägar som förband balansläget 1985 med dagens ekonomiska situation.

Det finns ytterligare ett skäl för att kalla metoden en balansanalys. Att göra en balansanalys för ett företag innebär att man studerar ett eller flera års facit för att se efter vilka handlingsmöjligheter och begränsningar för företagets framtida transaktioner som utvecklingen medfört. Man kan däremot inte från balanserna avläsa *varför*, *hur* och *i vilken ordning* de beslut fattats som lett fram till de redovisade resultaten. När vi använder den nationalräkenskapsorienterade LB-modellen för våra framtidskalkyler kan vi, förenklat uttryckt, sägas på motsvarande sätt analysera balans- och resultatredovisningarna för konungariket Sverige under ett antal framtidsår. De grundläggande produktions- och efterfrågesamband som finns inbyggda i modellen sorterar fram de scenarios som är principiellt tänkbara. Vi kan därmed också ge en översiktlig bild av vad som behövs för att nå balans, givet att den ekonomiska miljön förändras på visst sätt. Balansanalysen som sådan ger dock föga insikt i de dynamiska mekanismer som måste fungera för att utvecklingen skall följa den så utstakade vägen.

I en *förloppsanalys* försöker man i stället gå framlänges. Man utgår från en noggrann bestämning av utgångsläget och dess balansbrister, förändringstendenser och förväntningar. Man söker sedan stega sig framåt i tiden med hjälp av erfarenheterna av hur företagens och hushållens marknadsbeteende påverkas av faktiska och förväntade ojämvikter, givet en prognos för i första hand omvärlden.

Nu är dessvärre våra kunskaper bristfälliga både när det gäller bestämningen av utgångsläget och det ekonomiska systemets rörelseriktning samt ifråga om möjligheterna att förutsäga vilket marknadsbeteende som kommer att uppstå som ett resultat av alla de faktorer som påverkar förloppet. Det är därför det är så svårt att spå om konjunkturerna. Ju mer man förskjuter tidshorizonten framåt, desto flera och desto mer olikartade utvecklingsvägar blir möjliga. Att diskutera konjunkturutvecklingen fram till 1985 är en uppgift som man vanligtvis aktar sig för och framförallt inte ger beteckningen prognos. Vad denna diskussion framförallt handlar om är att vi släpper kravet på balans både under perioden och på horisonten 1985. I den resonemangsmodell (eller teori)¹ som vi utnyttjar tillåter vi graden av obalans påverka långtidsutvecklingen. En kritisk fråga i detta kapitel är vad den ekonomiska politiken i dag får för långsiktseffekter. Avvägningen mellan effekterna på lång och kort sikt har vi – åtminstone vid detta tillfälle – funnit central i långtidsbedömningen.

Även om vi av pedagogiska skäl valt att hålla förloppsanalysen skild från den traditionella balansanalysen i tidigare kapitel, har de resultat som här kommer att rapporteras funnits med från början i det ”trial and error”-arbete som så småningom ledde fram till det något optimistiska *referensfall* som presenterades i kapitel 6. Man kan säga att referensfallet representerar en maximalt möjlig tillväxtlösning när hänsyn tagits *även* till inflation och marknadsstörningar.

Kanhända kommer vi i framtiden att ha utvecklat metoder och modeller som gör det möjligt att samtidigt kvantifiera de strukturproblem balansanalysen avser och det konjunkturella och kortsiktiga marknadsbeteende som förloppsanalysen gäller.¹ Till dess får vi nöja oss med att som här utnyttja de bägge ansatserna parallellt. Det är däremot sannolikt en både meningslös och omöjlig ambition i dag såväl som i framtiden med bättre metoder att göra kvantifierade konjunkturprognoser på lång sikt. Kvantifieringar på 5 års sikt har alltid, liksom genomgående i denna skrift, ett helt annat syfte än prognosens. Redan arbetet med de enkla dynamiska modeller som kommit till användning i detta kapitel (den monetära och den mikro-baserade) har lärt oss att det är svårt att ekonomisk-politiskt kontrollera ens enkla modellsys-

¹ Ett exempel på en sådan modell utgör institutets företagsbaserade mikro- och makromodell. I denna kombinerade konjunktur- och tillväxtmodell med explicita marknadsprocesser får ojämvikten långsiktiga tillväxtkonsekvenser via investeringarna. Modellen har dessvärre icke ännu i full utsträckning kunnat användas för kvantifierade analyser av långtidsbedömningsproblem.

tem över tiden. Detta anger att blygsamhet och försiktighet är det rätta anslaget både när man föreslår och när man för ekonomisk politik.

Det är i sammanhanget viktigt att ha möjligheten att kunna kontrollera rimligheten av de utvecklingsvägar som skisserats i balansanalysen i de föregående kapitlen. Vad betyder utvecklingen under 1979–81 för hur och om vi närmar oss balans under de fortsatta åren fram till 1985, som alternativen föreskriver? För att göra detta måste vi först gå tillbaka till utgångsläget.

11.2 Utgångsläget

Att riskerna för inflation och andra störningar i marknadsprisbildningen under de närmaste åren är av avgörande betydelse för vilket tillstånd den svenska ekonomin kan befinna sig i kring mitten av 80-talet är en huvudtes i denna långstidsbedömning.

Ekonomin var i stark ojämfvikt fram till 1978, och det konjunkturuppsving som för närvarande pågår kan, om det får en inflationistisk vändning, omöjliggöra en lösning som innebär balanserad tillväxt enligt det sk referensfallet från 1985. Risken för obalanser accentueras av att en utveckling motsvarande referensfallet ligger mycket nära ett fullt eller överfullt utnyttjande av framförallt arbetskraften samt av det senaste halvårets händelser på oljemarknaderna.

En tillfredsställande statistisk beskrivning av ekonomins position i utgångsläget är avgörande för vår syn på framtiden. God statistik når oss emellertid med lång tidsfördröjning. Vår positionsbestämning gäller därför åren 1977–79, även om våra kalkyler framåt egentligen börjar med 1979.

På industrisidan ger tabell 11.1, hämtad från en specialstudie för denna LB¹, en relativt koncis beskrivning av läget. Situationen är den att medan utnyttjandet av maskinkapaciteten inte är så högt att det ger någon antydning om en nära förestående investeringsboom, är arbetskraften utomordentligt ojämnt utnyttjad i nuläget. Även om branscherna överlag kännetecknas av betydande överskottsarbetskraft gäller samtidigt fläckvis att företag med expansiva tillväxtplaner för 1979 befinner sig i en situation där nyanställningsbehoven är akuta. Det skall även nämnas att företagens egna produktionsplaner för 1979, som anger en ökning för hela industrin med 6,5 %, ligger mycket nära de 7 % som referensfallet visade sig medföra.

¹ Albrecht [1979].

Tabell 11.1 *Arbetskraftssituationen i industrin 1979 enligt planenkäten*
Procent

	Benägenhet att ny- anställa ^a	Överskotts- arbetskraft ^b
Järn- och stålindustri	5,5	7,6
Annan metallindustri	5,6	1,8
Skogsindustri exkl papper	4,2	4,7
Kemiindustri exkl läkemedel	2,1	9,2
Metallindustri	4,3	9,5
Pappersindustri	2,3	8,8
Maskinindustri	4,5	6,9
Elektromekanisk industri	1,0	11,2
Livsmedelsindustri	0,8	5,5
Läkemedelsindustri	6,9	9,6
Varaktiga konsumtionsvaror	3,8	4,0
Hela industrin	3,1	7,6

^a Procentuell ökning av arbetsstyrkan i företag som enligt kalkylen 1979 kommer att öka sysselsättningen.

^b Procentuell andel av arbetskraften som enligt kalkylen kan permitteras utan att produktionen behöver minskas.

Källa: Albrecht [1979].

I medeltal behöver industrin 1979, enligt redovisade planer, öka sysselsättningen via nyanställningar med 3,1 %, varvid de stora ökningarna gäller råvarusektorn (såväl stål- som skogsindustrierna), maskinindustrin, produktionen av varaktiga konsumtionsvaror samt läkemedelsindustrin. Uppenbarligen har industrierna på grund av stagnerande efterfrågan och dålig lönsamhet trimmat ned såväl bemanning som investeringar så att brist på arbetskraft lätt kan uppstå under 1979/80, om efterfrågeuppsvinget går för snabbt.

En annan viktig aspekt av utgångsläget gäller likviditeten. Likviditetseffekterna av de stora och ökande statliga budgetunderskotten har tidigare motverkats av stora bytesbalansunderskott och därutöver kunnat neutraliseras genom Riksbankens marknadsoperationer. De mycket stora underskott som kan förutses för innevarande och nästkommande budgetår kan, i synnerhet om de inte längre balanseras av en stor nettoutströmning av kapital till utlandet, visa sig svåra att hantera utan ytterligare likviditetspåspädning i ekonomin. De inflationsrisker detta i sin tur kan medföra skall vi illustrera nedan.

11.3 Pengar, marknader och priser

Vad som framför allt ännu fattas i balansanalysen är pengar och marknadsbestämda priser. Sambanden mellan kassaflöden och kortsiktigt ekonomiskt beteende har därför inte explicit beaktats i tidigare kapitel. Inflationsrisker och prisstabiliseringsproblem får med denna teknik diskuteras utanför modellen, vilket bl a kan leda till att man överskattar sin valfrihet ifråga om alternativa utvecklingsvägar. Avsaknaden av explicita mekanismer för marknadsanpassning via pris- och volymförändringar medför samtidigt risk för att man både över- och underskattar flexibiliteten i ekonomin och därmed de framtida handlingsmöjligheterna.

Om man vill använda en förloppsanalys som test på realismen i balansanalysen finns det många olika typer av konjunkturmodeller att välja på. De monetärt inriktade modellerna lägger tonvikten vid penningtillgångens variationer och dessas konsekvenser för prisförväntningar, marknadsbeteende, aktivitetsutveckling och inflationsförlopp. Mera traditionellt keynesianska modeller utgår i stället i sin analys från de kortsiktiga verkningarna av efterfrågegap eller obalanser på enskilda marknader, på förväntningar och beteende på övriga marknader. I mikro-makro-analysen kommer alla dessa obalansfenomen till direkt uttryck som störningar i marknadernas informations- och konkurrensfunktioner.

Olika ansatser kan, som vi skall se i det följande, ge ganska olika utvecklingsförlopp till resultat. I första hand gäller detta de närmaste åren och *hur snabbt* ekonomin reagerar på olika faktorerens förändringar. Detta får illustrera de svårigheter som fortfarande råder när det gäller att förutsäga konjunkturen. Den avslutande presentationen av olika variationer kring referensfallet får närmast ses som en utvärdering av resultaten från flera parallella ansatser i denna studie – något som ligger helt i linje med långtidsbedömningens grundidé.

Vi skall här närmast redovisa vissa resultat av förloppssimuleringar med en monetär modell. De förloppsresonemang i direkt anslutning till referensfallet som vi sedan övergår till kommer däremot att mera exemplifiera den traditionella typen av konjunkturanalyser.

11.3.1 Förloppet i en monetär ansats

Institutets monetära modell utgår bl a från följande typer av antagna samband. Den relativa penningtillgången bestämmer, med en genomsnittlig

fördröjning på drygt två år, utvecklingen av den allmänna prisnivån. Den faktiska prisutvecklingen föder prisförväntningar, vars förhållande till den aktuella prisförändringstakten har ett avgörande inflytande på hushållens och företagens köp- och säljbeteende på olika marknader. Härigenom styrs också aktivitetsutveckling och resursutnyttjande indirekt genom den historiska utvecklingen av penningtillgången.¹

Vi har genomfört simuleringar i syfte att åskådliggöra den betydelse penningpolitiken under det närmaste året kan ha för den ekonomiska utvecklingen under prognosperioden. Kapacitetsutvecklingen har antagits exogen. Den har satts lika med den i referensfallet. Detta betyder till exempel att vi i detta modellsystem inte direkt kan studera möjligheten av att en inflationsvåg ändrar den långsiktiga tillväxttenden.² Penningpolitik och inflation så att säga ändrar konjunkturförloppet utan att påverka den långsiktiga tillväxttenden.

De två politiska alternativ som prövats är följande: I det expansiva fallet leder de stora statliga budgetunderskotten till kraftigt ökad likviditet. Denna likviditetseffekt eller penningpolitiska handlingsparameter mäts här som den kvartalsvisa förändringen i Riksbankens innehav av statsobligationer och skattkamarväxlar plus statens nettoupplåning i utlandet. Den expansiva politiken gäller från och med andra kvartalet 1979 till och med andra kvartalet 1980.³

I det kontraktiva fallet antas Riksbanken föra en extrem åtstramningspolitik som inte bara lyckas neutralisera de nya budgetunderskotten utan därtill placera ut en del av det tidigare statspappersinnehavet på den öppna marknaden.⁴

Det bör understrykas att det här rör sig om en kortsiktig konjunkturmodell, vilket innebär att simuleringsresultaten mot slutet av perioden 1979–85 har ett mycket begränsat värde som prognoser. Resultaten kan tolkas eller utnyttjas på två sätt.

För det första kan de ses som prognoser för ekonomins utveckling, i betydelsen sannolik utveckling vid de antagna värdena på de exogena variablerna. Som sådana prognoser skall i första hand betraktas simulerings-

¹ I det fullständiga modellsystemet bestäms även utbytet med omvärlden via import- och exportfunktioner. För en närmare redogörelse se Axell [1979].

² Denna möjlighet diskuteras ingående i kapitel 4.

³ Under denna period antas likviditetseffekten ha värdet 2 miljarder och efter andra kvartalet 1980 1/2 miljard kronor.

⁴ Likviditetseffekten blir nu -6 för de ovan nämnda fem kvartalen för att därefter följa samma utveckling som i det första fallet.

utfallen de närmaste två till tre åren, dvs perioden fram till 1981 – och eventuellt 1982.

För det andra kan simuleringsresultaten ses som illustration av verkningarna av förändringar i antagandena om den ekonomiska politiken. Då kan utfallen ända fram till 1985 vara av intresse, men i detta fall är det bara *skillnaden* mellan utfallen vid olika politiska antaganden som bör beaktas.

11.3.2 En oundviklig inflationsvåg?

Simuleringsresultaten sammanfattas i figurerna 11.1 och 11.2 som visar utvecklingen av inflation och resursutnyttjande 1979–85.

Man ser att ekonomin går mot en positiv utveckling under den allra närmaste framtiden, både i det kontraktiva och i det expansiva fallet – sänkt inflation och förbättrat resursutnyttjande. Om ett par år kan man sedan förvänta sig en stark inflationsvåg, speciellt om inga motåtgärder sätts in. Detta är en följd av den stora penningmängdsökning som ägt rum under 1978 och början av 1979. Denna inflationsvåg kan väntas få negativa konsekvenser på ekonomins tillväxt i efterföljande perioder.

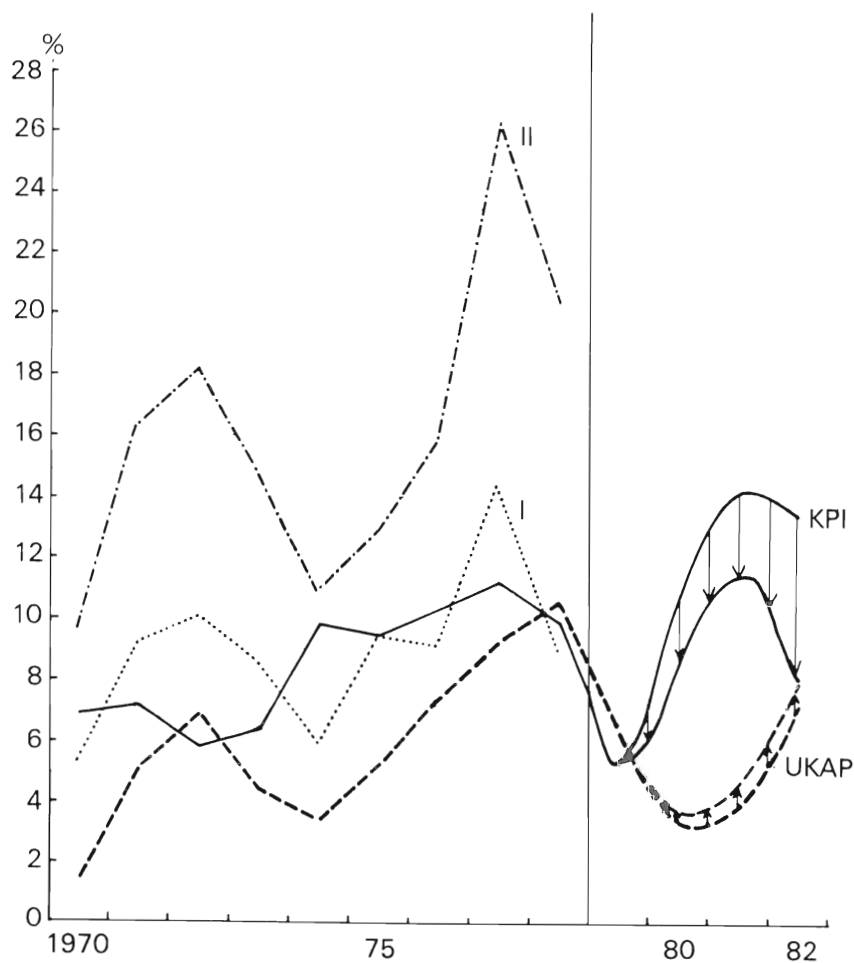
Vi kan konstatera att utvecklingen den närmaste framtiden, dvs fram till slutet av 1980, är i stort sett densamma för de två fallen, trots den stora skillnaden i penningpolitik – först nedgång i inflation och därefter uppgång.

Detta beror på att effekterna av politiken uppträder med relativt stor eftersläpning. Nedgången i inflation 1978–79 beror på den mycket långsamma tillväxten av penningmängden 1977. Uppgången i inflation från 1980 beror i sin tur på den stora ökningen av penningmängden som kom till stånd 1978 och som har fortsatt under 1979.

Den stora inflationsvågen i det expansiva fallet beror också i mycket stor utsträckning på den förbättring i handelsbalansen som inträffat redan 1978 och som ytterligare kraftigt förstärks 1979 och framåt, för att mycket snabbt falla mot slutet av perioden.

Vi kan observera att inflationens ökningstakt i det kontraktiva fallet avtar i början av 1981 för att nå ett maximum tredje kvartalet 1981. Därefter sjunker inflationen till strax över 4 % i slutet av 1983 och vänder därefter långsamt upp igen.

Figur 11.1 *Inflation och resursutnyttjande 1970–1982*

Figuren visar simuleringar på den monetära modellen fram till och med 1982 under ett expansivt och ett kontraktivt antagande om den ekonomiska politiken.

KPI representerar konsumentprisindex. UKAP är ett kapacitetsutnyttjandemått, konstruerat som ett vägt medelvärde av den öppna arbetslösheten och avståndet mellan faktiskt möjlig totalproduktion enligt den s. k. Wharton-metoden.¹ För jämförelsens skull visas även två andra kapacitetsutnyttjandemått från IUI:s och Industriförbundets gemensamma s. k. planenkät. Individuella företagsdata av denna typ utnyttjas direkt i mikro-makro-modellen. Dessa mått bygger direkt på enkäten för 1975 t. o. m. 1978, men har kedjats bakåt i tiden med hjälp av konjunkturbarometerdata.²

(I) representerar graden av utnyttjande av anställd arbetskraft.

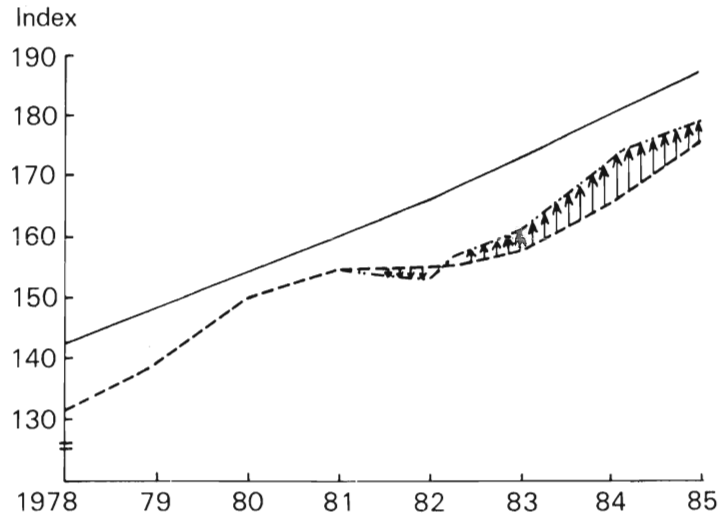
(II) representerar graden av utnyttjande av maskinkapaciteten.

¹ Se Axell [1979].

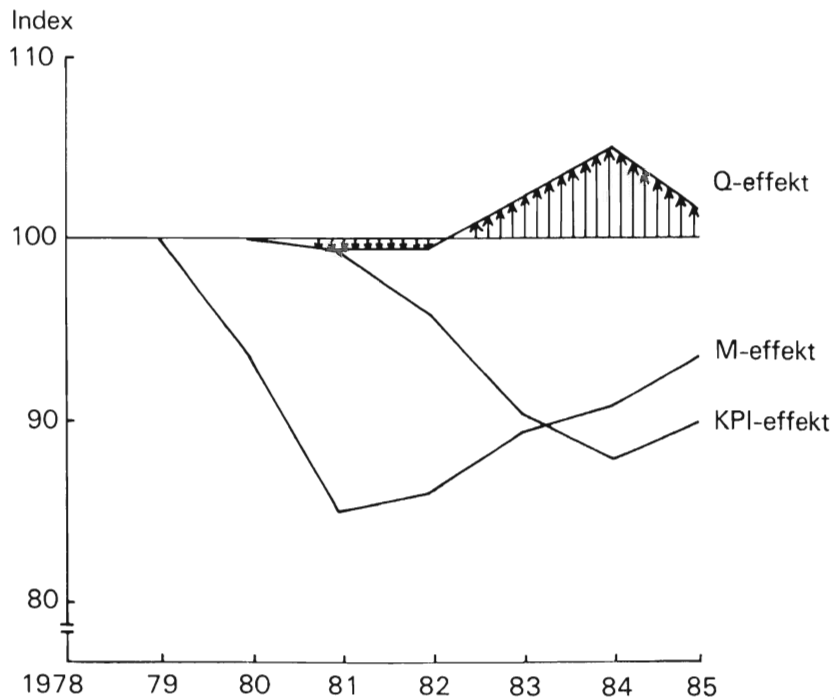
² Se Albrecht [1979] samt figur 10.12.

Figur 11.2A *Industriproduktionen 1978–1985 i fallet med expansiv politik (streckad) och kontraktiv politik (streckprickad). Heldragen linje anger exogent antagen kapacitetstillväxt i industrin*

Index 1968 = 100

Figur 11.2B *Effekter på penningmängd (M), inflation (KPI) och industriproduktion (Q) 1979–1985 i fallet med kontraktiv politik jämfört med fallet med expansiv politik*

Utvecklingen av ekonomins resursutnyttjande¹ får också olika förlopp i de två fallen. Skillnaden är även här mindre under de första åren men växer snabbt efter 1982.

Vi ser från figur 11.2 att politiken i det expansiva fallet leder till en mindre förbättring av resursutnyttjandet från och med 1981. Den avsevärt större och långvarigare inflationsvåg som uppstår i det expansiva fallet har dock negativa effekter på sikt. Den höga inflationen kring 1982 sänker kapacitetsutnyttjandet kraftigt från och med 1983 i det expansiva fallet. Figur 11.2 illustrerar ytterligare penningmängds(M)-, inflations(KPI)- och produktions(Q)-effekternas tidsmönster. De expansiva och de kontraktiva fallen ställs mot varandra.

11.4 Konjunkturvariationer kring referensfallet

11.4.1 Förloppet i referensfallet

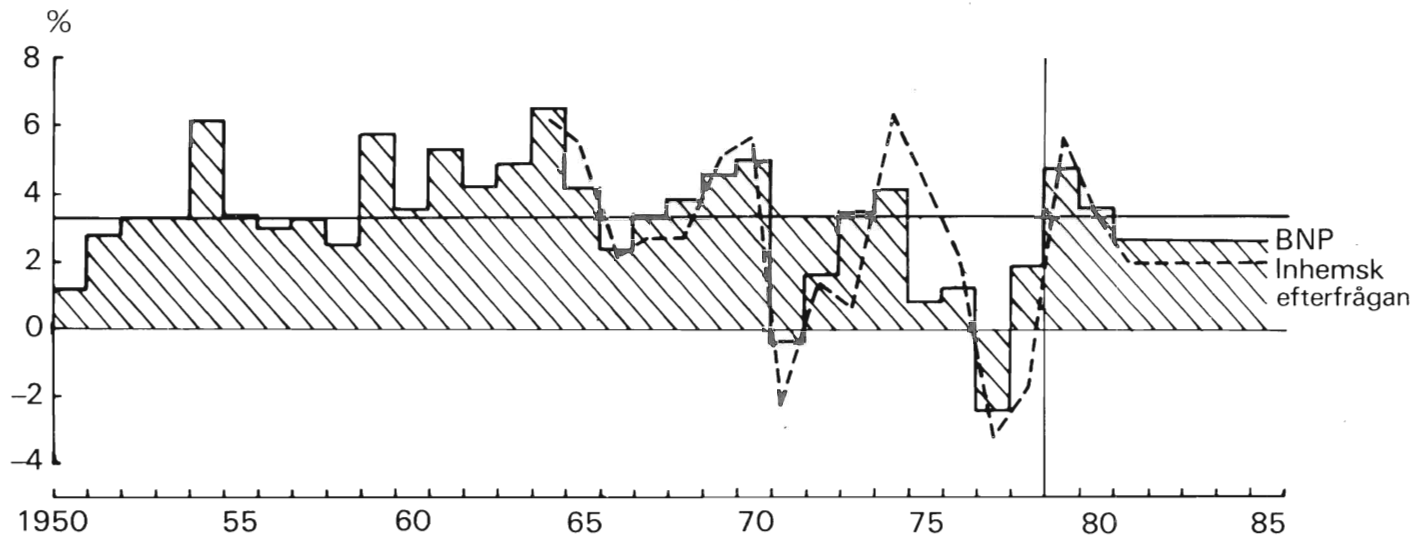
Referensfallet kan sägas innebära en insvängning från 1977 års extrema recession mot en antagen real tillväxt i BNP på 2,6 % från och med 1982 samt en gradvis eliminering av balansproblemen till mitten av 80-talet. Inflationen, mätt med ökningen av konsumentprisindex, förutsätts då ha sjunkit till strax under 5 % per år. Bytesbalansen är approximativt nollställd kring 1985 och det konsoliderade offentliga saldot ger inte längre anledning till inflationistiska farhågor inför framtiden.

Figur 11.3 sammanfattar förloppet på BNP-nivå. Det är intressant att notera att den inhemska efterfrågeutvecklingen visat större svängningar än BNP både uppåt och nedåt. Observera att denna destabiliserande effekt även förutsatts för 1979.

Referensfallet innebär en anpassning nedåt under prognosperioden till en tillväxttakt under 80-talet som ligger ca 1/2 procentenhet under efterkrigstrenden. Anpassningen speglas i en lönsamhet något under medeltalet för hela efterkrigstiden och en låg investeringsverksamhet i industrin i ett historiskt perspektiv. På produktivitetssidan innebär detta för industrin en fortsättning av 70-talets trend eller en återgång till de lägre ökningstalen från 50-talet. Här spelar det en ganska stor roll att vi antagit en relativt långsam utsortering av ekonomiskt obsolet kapacitet under hela anpassningen fram till 1985. Detta innebär bl a att industrin, trots den sänkta tillväxten,

¹ Resursutnyttjandegapet utgör ett vägt medelvärde mellan öppen arbetslöshet och industrins kapacitetsutnyttjande.

Figur 11.3 Svensk ekonomisk tillväxt och konjunktur 1950–1985, fr o m 1979 enligt referensfallet

Figuren visar förändringar hos den svenska bruttonationalprodukten (BNP = heldragen linje) och den totala inhemska efterfrågan (streckad linje) 1950–85; från 1979 enligt referensfallet. Ökningstakten för BNP är:

1978	1979	1980	1981	1981/85
2,8 %	4,9 %	3,3 %	2,7 %	2,6 %

Den horisontella linjen anger förändringen i BNP i medeltal per år för hela perioden 1950–70 (= 3,2 %).

efterfrågar rätt mycket arbetskraft. Bristssituationer kan lätt uppstå särskilt under perioden 1979–81, men även 1982–85, vilket innebär att vi redan här vill sätta upp ett varnande utropstecken för det optimistiska inflationsantagandet i referensfallet.

Referensfallet innebär alltså att vi klart lämnat 60-talets snabba tillväxt och gått in i ett skede av relativ stagnation som präglas av betydande balansproblem under anpassningen.

Två olika slag av analys har legat bakom utformningen av referensfallet. En konjunkturbedömning eller förloppsanalys har gett utgångspunkten för antagandena gällande "insvägningsfasen" 1979–81. En mera långsiktig trendbedömning har sedan styrt antagandena om den fortsatta tillväxten fram till 1985.

De två slagen av antaganden kan inte göras oberoende av varandra. Vilka långsiktiga tillväxtmöjligheter som står oss till buds 1981 är i hög grad avhängiga av konjunkturutvecklingen och den ekonomiska politiken de närmaste åren. Att undersöka rimligheten av referensfallet innebär därför bl a att pröva hur det möjliga utfallet under prognosperioden förändras om utvecklingen de närmaste åren får ett väsentligt annat förlopp. Detta är vad vi i det följande skall exemplifiera.

•

11.4.2 *Om löneutvecklingen blir annorlunda . . .*

Referensfallets beskrivning av utvecklingen 1978–80 bygger bl a på förutsättningen av att lönerörelsen 1979–80 blir mycket dämpad, trots stagnerande privat konsumtionsutveckling och stigande bruttovinster. Lönekostnaderna antas stiga 7 1/2 % 1978–79 och 7 % 1979–80, samtidigt som konsumentpriserna stiger 6,1 % respektive 5,4 %.

Dessa antaganden skulle säkert av många bedömare betecknas som orealistiska. Detsamma gäller troligen också ifråga om den relativt återhållsamma utgiftspolitik som kommunerna, trots en för närvarande god likviditetsställning, förutsatts föra under de närmaste åren.

Hur förändras förutsättningarna för en balanserad tillväxt under 80-talet i förhållande till referensfallet om den inhemska efterfrågan expanderar snabbare än beräknat under det pågående konjunkturuppsvinget? Låt oss som exempel närmare undersöka effekterna av en något ökad lönestegringstakt 1978–80.

Vi ökar den förutsatta lönestegringen med 1 1/2 % 1978–79 och med 3 %

1979–80 och antar vidare att exportföretagen söker övervältra hälften av denna merkostnad på sina utlandskunder till priset av marknadsandelsförluster, som emellertid uppträder med viss eftersläpning. Om vi i övrigt behåller referensfallets antaganden oförändrade, förändras därmed utgångsläget 1980 och 1981 på det sätt som redovisas i tabell 11.2.

Vi ser där att förutom att exportvolymutvecklingen dämpas 1980 minskar ökningstakten i den privata konsumtionen – via inflationseffekten på realinkomsterna och eftersläpningen i skatteskalornas indexkompensation – så att resultatet blir en nedgång i sysselsättningen med ca 30 000 personer. Samtidigt förstärks bytesbalansen något genom att dämpningen i ökningstakt till en början blir mer markant för importen än för exporten.

Under 1981 förstärks effekterna på exporten. Bl a en förutsatt prisstabilisering medför en viss ytterligare ökning av privatkonsumtionen, som emellertid fortfarande ligger på en lägre nivå än i referensfallet till följd av den långsammare ökningen 1980. Följden blir ännu större sysselsättningsproblem – en nedgång i sysselsättningen med drygt 50 000 personer. Samtidigt har företagens vinstmarginaler under bägge åren pressats ned något genom lönekostnadsstegringarna.

Redan av detta enkla räkneexempel framgår att en oväntat snabb inhemsk kostnadsinflation under de närmaste åren väsentligt skulle kunna förändra tillväxtförutsättningarna för resten av 80-talet. I stället för att som i referensfallet kunna utgå från en åtminstone kortsiktigt balanserad inhemsk situation 1981 skulle vi i vissa avseenden vara tillbaka i en situation med stagflationstendenser påminnande om 1978 och därmed också tvingas delvis ”börja om igen” med ansträngningarna att återföra ekonomin till ett mera balanserat läge.

Tabell 11.2 Lagesförändringar 1980–81 som följd av ökad lönestegring 1978–80

	Avvikelser från referensfallet	
	1980	1981
KPI (% ökning/år)	+1,9	–
Exportpriser (% ökning/år)	+2,0	–
Bruttovinstandel (%)	–1,0	–1,0
Bytesbalanssaldo (miljarder kr)	+1,2	–1,8
Offentligt finansiellt sparande (miljarder kr)	+2,3	+0,2
Exportvolym (% ökning/år)	–1,4	–2,0
Privat konsumtion (% ökning/år)	–0,4	+0,1
Sysselsättning (1 000-tal)	–28	–53

11.4.3 Om även omvärldsutvecklingen blir annorlunda. . .

Det är inte bara i Sverige en inflationistisk utveckling under de närmaste åren kan realiseras. Våra omvärldsantaganden i referensfallet kan sägas vara relativt optimistiska ifråga om både inflationen och den därmed sammanhängande världshandelstillväxten.

Det kan därför vara av intresse att här avslutningsvis diskutera, i anslutning till särskilda simuleringar på LB-modellen, hur en mera inflationistisk omvärldsutveckling påverkar våra långsiktiga utvecklingsvägar och vilka politikalternativ som då blir aktuella.

Vid dessa simuleringar har den internationella konjunkturons förlopp matats in exogent i modellen. I förhållande till referensfallet antas följande ske i omvärlden:

- a) konjunkturuppsvinget blir mer inflationistiskt,
- b) världshandelstillväxten sjunker som en följd därav med ca 1 procentenhet per år.

På hemmaplan kan de ekonomisk-politiskt ansvariga myndigheterna tänkas reagera på två olika sätt. I termer av vad som redan skett 1973/77 skulle man kunna tala om den västtyska och den svenska lösningen. I det ena fallet – fortsättningsvis kallat *plusfallet* – hejdas omvärldsinflationen vid gränsen via en stram inhemsk efterfrågepolitik och en avsevärt hårdare utgallring av kapacitet i krisbranscherna än i referenskalkylen, vilket förmodligen tvingar den svenska kronan uppåt redan något innan vinstmarginalen i industrin hunnit stiga till den nivå som var normal under högkonjunkturerna på 60-talet. Detta medför en automatisk broms på löneglidningen. De exogena förutsättningarna återges i figur 11.4. Bl a sänks den offentliga sektorns expansion åren 1979–81 men höjs i gengäld därefter. Samma sak gäller bostadsbyggandet, men i bägge fallen bibehålls referensalternativets antaganden i övrigt för hela perioden 1981–85.

I det andra fallet – i fortsättningen kallat *minusfallet* – får världsinflationen spridas fritt i den svenska ekonomin och referensfallets policy-antagande om inhemsk efterfrågan bibehålls. Lönerna släpar på traditionellt sätt efter de första åren men stiger därefter häftigt. Den lönehöjning som analyserades partiellt i föregående avsnitt kommer nu som en konsekvens av den extra exportprishöjningen ett år tidigare. De första årens mycket goda vinstkonjunktur i exportindustrin bryts därmed i en ny nedgång 1981 och framöver.

En central fråga är hur exporten reagerar på prisutvecklingen i omvärlden.

Vi har antagit en exportpriselasticitet på ca 1,5, vilket ligger nära vad som konventionellt brukar antas även om det är tveksamt vad dessa elasticiteter mäter.¹

Skillnaderna i real BNP-tillväxt, som återges i figur 11.5, kan synas små, men de döljer väsentliga avvikelser i utvecklingen. Plusfallet representerar ett skickligt utnyttjande av den internationella inflationen till att föra upp den svenska industrins vinstnivå till någorlunda normala tal. Skillnaden i konsumentprisutvecklingen är betydande, som framgår av den nedre figuren. På 80-talet kan man vänta en investeringsboom, som bygger upp en kapacitet tillräcklig för att vidmakthålla den goda exportkonjunktur som konkurrensförutsättningarna och en disciplinerad inhemsk kostnadsutveckling möjliggör. Det externa saldot blir balanserat mot slutet av prognosperioden. Näringslivet lånar för att investera och hushåll och offentlig sektor svarar för sparandet.

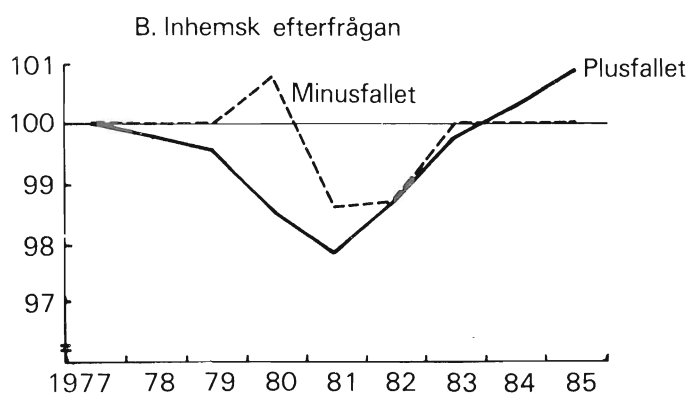
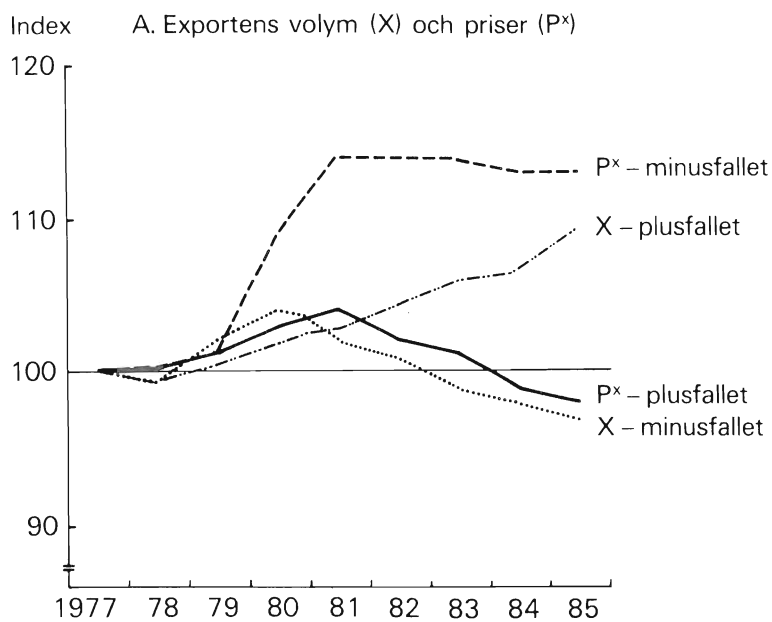
Det skall i sammanhanget påpekas att kalkylen för plusfallet innebär att råvaruindustrierna får tillgodoräkna sig ytterligare en god konjunkturuppgång, men att vinstmarginalerna i råvarusektorn via valutapolitiken endast i mindre utsträckning tillåts överstiga den långsiktiga trenden under efterkrigstiden, och att de finansiella resurser som denna gång skapas via vinsterna förutsätts komma till användning för kapacitetsutvidgningar inom andra, mindre kapitalintensiva och mer lönsamma branscher,² och att en ordnad men effektiv neddragning av obsolet kapacitet för råvaruproduktion åstadkommes. Denna strukturella omvandling bör vara praktiskt möjlig under de högkonjunkturella förhållanden som råder de första åren i plusfallet. Svårare blir det förmodligen att klara de resursöverföringar till andra sektorer som krävs. Detta torde bli förutsätta en förändring av bolagsskattesystemet som minskar de inlåsnings effekter som för närvarande försvårar en effektiv allokering av investeringarna när resurser skall byta företag. Ett önskat resultat utan inflation kan även komma att kräva någon form av stimulans som får arbetskraften att röra sig mot de arbetstillfällen som finns utanför problemindustrierna. Annorlunda uttryckt skulle man kunna säga att den internationella inflationen i både plus- och minusfallen till en början innebär en gynnsammare utveckling för industrin än i referensfallet. Ett betydande överhäng av olönsam produktionskapacitet i referens-

¹ Se Horwitz [1979]. Det kan i sammanhanget nämnas att man i WEFA-modellen, på vilken specialkörningar gjorts för denna LB, funnit ovanligt höga priselasticiteter för svensk export och import. Se Sarma-Miovic, kommande IUI-studie.

² Detta innebär bli att vinstmarginalerna i plusfallet sjunker under referensfallets, som innefattar en långsammare nedtrappning av kapaciteten i bli råvarusektorn under 80-talet.

Figur 11.4 Vissa av förloppsanalysens förutsättningar angående den ekonomiska politiken 1977–1985

Index 100 = referensfallet

De två figurerna anger två viktiga antaganden för förloppsanalysen. Kurvorna gäller genomgående index, där basen 100 är motsvarande värde i referensfallet.

I den övre figuren visas hur exportpriset ökar mer i *plusfallet* än i referensfallet fram till 1981. Som är normalt under ett snabbt konjunkturuppsving, ger detta upphov till en svagt positiv exporteffekt. I plusfallet hejdas den internationella prisökningen i svenska kronor av en stram inhemsk politik som förmodligen kommer att speglas i en anpassning uppåt av kronkursen, och en mycket återhållsam intern löneutveckling antas följa på grund av det åtstramade vinstläget.

Exemplet har byggts upp så att företagen från och med 1981 till och med 1985 kan sänka sina relativa kostnader och sina exportpriser vid någorlunda bibehållna vinstmarginaler (jfr figur 1.2). Framför allt innebär exportprisantagandet en stadig relativ prissänkning på svenska produkter på världsmarknaden till 1980. Den konjunkturellt betingade exportökningen fortsätter. Företagen vinner marknadsandelar och exporten ökar i förhållande till referensfallet. På detta sätt permanentas devalveringens kostnadssänkande verkningar. Det samlade resultatet av dessa antaganden blir, som illustreras i figur 1.5, att svensk ekonomi lyfts upp på en högre tillväxtbana kring mitten av 80-talet.

I den nedre figuren illustreras hur en återhållsam intern kostnadsutveckling kan åstadkommas bl a med hjälp av en sänkt inhemsk efterfrågan under högkonjunkturen. I viss utsträckning illustrerar detta den ekonomiska politiken under 1971 och under 1977 och 1978.

Det som *minusfallet* är i allt väsentligt det omvända. Den internationella inflationen släpps in i Sverige utan hinder. Den inhemska efterfrågan dämpas inte utan späds på mot konjunkturens topp. Exportökningen blir i början något snabbare än i plusfallet. Totalresultatet blir dock brist på arbetskraft. Löneökningarna kommer igång snabbt och bryter vinstuppgången. Företagen tvingas följa med i priserna för att få kostnadstäckning, och den stora exportprishöjningen innebär en snabb höjning av de svenska relativpriserna från och med 1980. Exporten börjar därför vända nedåt i förhållande till referensfallet.

fallet försämrar industrins prestanda på makronivå under praktiskt taget hela perioden fram till 1985 och låser framför allt fast arbetskraft.

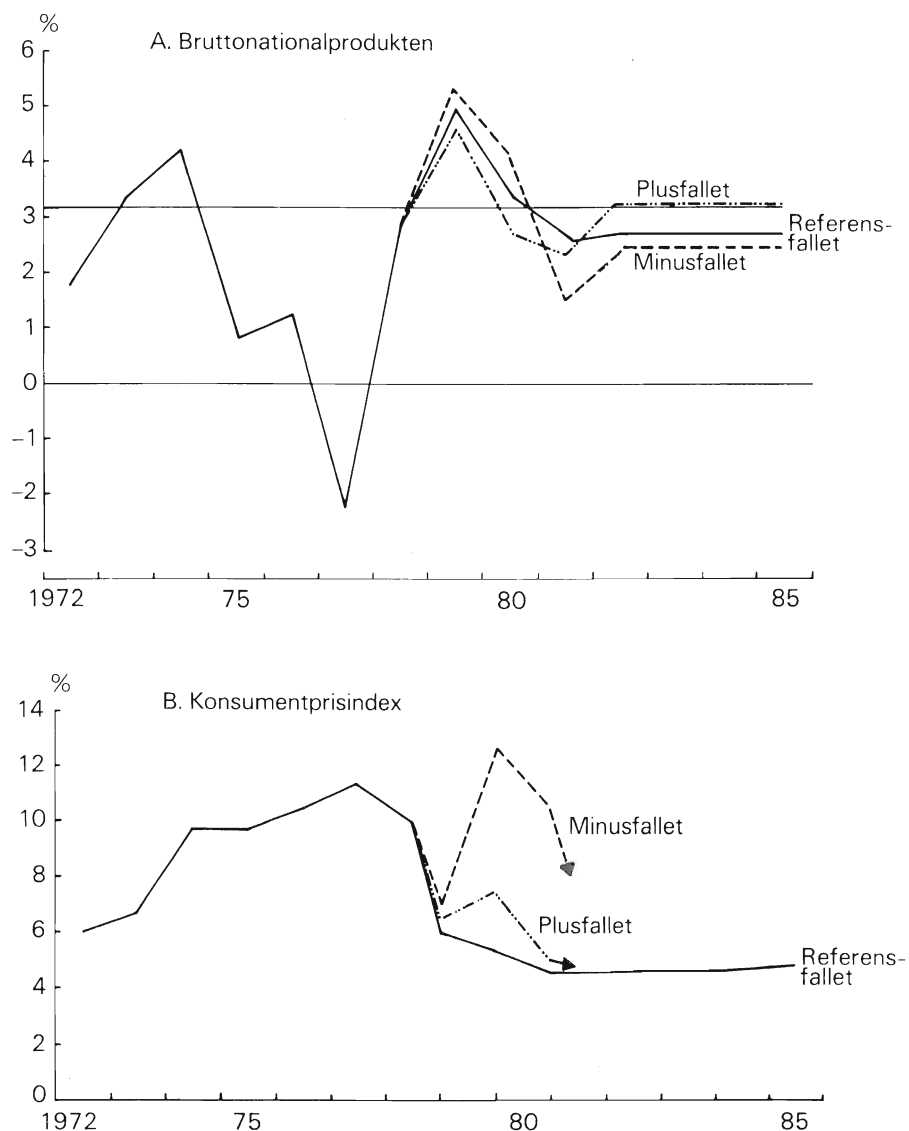
I plusfallet underlättas denna strukturomvandling genom att den möjliggör en snabbare tillväxt i de lönsamma, expansiva industribranscherna. I minusfallet missar man denna chans till en mjuk men effektiv strukturomvandling av 60-talstyp och får en rejäl inflation på köpet. Som en konsekvens etablerar sig hela ekonomin kring mitten av 80-talet på en tillväxttrend som ligger under den redan låga trenden i referensfallet.

Medan erfarenhet och bedömning sätter etiketten osannolik på plusalternativet, talar utvecklingen under första halvåret 1979 för att vi är på väg mot minuslösningen vad gäller de första scenarioåren. Den pågående högkonjunkturen synes för närvarande vara snabb, samtidigt som beredskapen med reservkapacitet vad gäller både arbetskraft och maskinkapacitet i de expansiva företagen är begränsad.¹ Det bästa för den svenska ekonomin vore om exportuppsvinget inklusive prisökningarna på världsmarknaden tog lång tid och endast sakta höjde vinstnivån i näringslivet utan att generera alltför snabba lönestegringar. Den effektivaste ekonomisk-politiska metoden att styra en minusutveckling mot plusalternativets utveckling är förmodligen att redan mot slutet av 1979 låta växelkursen röra sig sakta uppåt allteftersom bytesbalansen förbättras.

I minusfallet växer underskotten i bytesbalansen snabbt under hela perioden. Någon form av kontrollerande åtgärder måste sättas in redan tidigt

¹ Se tabell 11.1 och Albrecht [1979].

Figur 11.5 *Konjunktur, tillväxt och ekonomisk politik 1979–1985*
 Procentuell förändring

Denna förloppsanalys har gjorts för att illustrera vad olika ekonomisk politik kan åstadkomma om den internationella inflationen blir mycket högre 1979–81 än i referensfallet. Givet de antaganden som gjorts och som återgivits i figur 11.4 illustrerar den övre delen av figuren att en stram (och impopulär) ekonomisk politik, som dämpar konjunkturuppsvinget, kan ge långsiktiga tillväxteffekter och en rejäl inflationsdämpning. Dessa resultat stöds av simuleringsexperiment på såväl mikro-makromodellen som den monetära modellen.

Några nyckeltal från de olika projektionerna (årliga procentuella förändringar)

	Referensfallet			Minusfallet			Plusfallet					
	1979	80	81	82/85	1979	80	81	82/85	1979	80	81	82/85
Privat konsumtion	3,2	1,5	2	2	3,3	3	-1	2	2,8	0,5	1,5	2,5
Offentlig konsumtion	2,7	2	2	2,1	2,7	3	2,5	2,5	2,7	1	1,5	3
Export	6,7	6	6	5,9	7,8	6,5	3,5	4,5	6,7	6	6	7
BNP	4,9	3,3	2,6	2,7	5,2	4	1,5	2,3	4,7	2,5	2,5	3,3
Industriproduktion	7	5	3	3,3	8,4	7	2	3,3	7,8	5,5	4	4,7
Konsumentprisindex	6	5,5	4,5	4,7	7	12,5	10,5	4,5	6,5	7	5	4

under 80-talet för att stävja denna utveckling. En möjlighet är devalvering, som dock ger mer inflation och så småningom förnyade problem av samma slag. En annan är skattehöjningar och/eller en dämpad ökning av den offentliga sektorn. Alldeles oavsett hur det går till, innebär detta att minusfallet resulterar i en utveckling som redan under prognosperioden kommer att driva ned tillväxten ytterligare. Från dessa exempel framgår att svenska beslutsfattare fortfarande har relativt stora möjligheter att välja 80-tal.